

випадки самоправної розправи громадян над так званими «мародерами» – особами, що вчинили викрадення чужого майна з використанням обстановки воєнного стану на початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України.

Разом з тим, на сьогодні виникає питання щодо тотожності ступеня суспільної небезпечності посягань на власність в умовах воєнного стану (незалежно від місця вчинення такого посягання на всій території України) та аналогічних посягань з використанням умов воєнного стану.

Так, колегія суддів Першої судової палати Касаційного кримінального суду 28 березня 2023 р. у справі № 722/594/22 зазначила, що тлумачення ознаки «в умовах воєнного стану» без врахування інших умов призводить до того, що будь-яка крадіжка розглядається як тяжкий злочин, і це спотворює саме поняття «тяжкого злочину». При цьому суди не встановлюють, що воєнний стан будь-яким чином впливав на вчинене правопорушення [3].

Погоджуємось з доцільністю розмежування понять «умови воєнного стану» і «використання умов воєнного стану» та диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності залежно від використання або невикористання зазначених умов. При цьому використання умов воєнного стану доцільно визнавати обставиною, яка обтяжує кримінальну відповідальність за вчинене діяння.

1. Баулін Ю. В. Особливості кримінально-правового регулювання в Україні під час воєнного стану. *Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія»* (м. Одеса, 9 груд. 2022 р.). Одеса : ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА». 2022. С. 12–15.

2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 03 березня 2022 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n6>.

3. Масштаб застосування тяжких покарань за крадіжку мимоволі нагадує застосування «закону про 5 колосків», – судді ВС звернули увагу на проблему тлумачення ознаки «в умовах воєнного стану». *Судово-юридична газета*. URL : <https://sud.ua/uk/news/publication/286264-masshtab-primeneniya-tyazhkih-nakazaniy-za-krazhu-neproizvolno-napominaet-primeneniye-zakona-o-5-koloskakh-sudi-vs-obratilivnimanie-na-problemu-tolkovaniya-priznaka-v-usloviyakh-voennogo-polozheniya>.

УДК 343.234

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/561-563

Рубен АНТОНЯН

ад'юнкт кафедри

кримінального права та кримінології

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОКРЕМІ ДИСКУСІЙНІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ СТ. 43-1 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Повномасштабне вторгнення військ російської федерації спричинило появу великої кількості новел у вітчизняному кримінальному законодавстві. Такі зміни пов'язані із необхідністю підвищення ефективності норм кримінального закону в частині протидії такому вторгненню.

Однією з таких змін, відповідно до Закону України від 15 березня 2022 р. «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» [1], є поява серед обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, у Розділі VIII Загальної частини Кримінального кодексу України (далі – КК) нової обставини, передбаченої ст. 43-1, що отримала назву «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України».

Включення так званого «бойового імунітету» до переліку обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, обумовлено необхідністю забезпечення можливості здійснення збройної відсічі ворожим підрозділам та їх окремим особам всіма можливими засобами, але при цьому не повинно відбуватись порушення кримінально-правових заборон.

Наприклад, під час збройного протистояння з ворогом військовослужбовець разом з вбивством російських військових змушений знищити або пошкодити майно, що належить цивільним особам. З приводу кваліфікації такого випадку В. Хашев зазначає, що «зовні таке діяння містить, зокрема, і ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 194 КК «Умисне знищення або пошкодження майна», тобто потребує відповідного реагування з боку вітчизняних правоохоронних органів. Проте руйнування будинків мало на меті досягнення значної суспільно корисної мети – знищення підрозділу окупаційних військ, а тому особа, яка зруйнувала будинки громадян, не повинна підлягати кримінальній відповідальності. Але на підставі якої саме обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, слід приймати рішення про її непритягнення до кримінальної відповідальності, визначити було досить складно. Можна сказати, що це необхідна оборона (ст. 36 КК) або крайня необхідність (ст. 39 КК), а можливо й діяння, пов'язане з ризиком (ст. 42 КК)» [2, с. 49]. Тому саме для урегулювання таких випадків, з тим щоб не обмежувати осіб, які здійснюють відсіч збройної агресії росіян, та представників інших держав у виборі можливих, найбільш прийнятних, варіантів поведінки, було необхідним законодавче закріплення «бойового імунітету» у ст. 43-1 КК.

Водночас при застосуванні положень ст. 43-1 КК можуть виникати певні проблемні питання. Спробуємо проаналізувати деякі з них, з тим щоб запропонувати власні варіанти розв'язання таких проблем.

Насамперед доцільно чітко визначити категорії осіб, які можуть скористатись правом на «бойовий імунітет».

Зважаючи на те, що право на «бойовий імунітет» впливає зі ст. 65 Конституції України, відповідно до якої захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України [3], правом на його застосування наділені всі без виключення громадяни України, незалежно від того, чи перебувають вони на службі у лавах Збройних Сил України, правоохоронних органах або взагалі не мають жодного відношення до сил оборони.

Водночас проблеми можуть виникнути, якщо діяння, що зовні підпадають під дію ст. 43-1 КК, будуть вчинені іноземцем або особою без громадянства. Питань не має бути, якщо такі іноземці або особи без громадянства перебувають на службі у лавах Збройних Сил України, Національної гвардії України. Але як бути, якщо відповідні дії вчинено будь-якими іншими іноземцями, незалежно від того, чи вони працівники дипломатичних місій, правоохоронних органів цих держав, чи звичайні цивільні громадяни?

На нашу думку, визначальним має бути не статус суб'єкта застосування «бойового імунітету», а мета – відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої країни саме проти держави Україна. Тобто, наприклад, не може підпадати під ст. 43-1 КК діяння громадянина Республіки Молдова, який заподіяв шкоду життю особи з метою стримування збройної агресії будь-якої держави, у тому числі й України, проти Республіки Молдова. Він може скористатись таким імунітетом лише для захисту держави Україна.

Тому, щоб у подальшому не виникало подібних питань, диспозицію ч. 1 ст. 43-1 КК бажано уточнити положенням щодо спрямованості відсічі та стримування збройної агресії саме проти держави Україна: «...спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни проти держави Україна...».

Дискусійні питання можуть також виникнути при застосуванні положень ч. 3 ст. 43-1 КК. Так, не є кримінально караними діяння особи, яка застосовує зброю (озброєння), бойові припаси або вибухові речовини проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України [4]. З дослівного тлумачення тексту кримінального закону випливає, що для того щоб отримати «бойовий імунітет», застосовувати відповідні засоби стримування дозволяється проти як мінімум двох осіб. Проте під час ведення бойових дій можуть виникати випадки, коли у конкретній ситуації зброю необхідно застосувати лише проти однієї особи, яка здійснює збройну агресію проти України. І на такі випадки також має розповсюджуватись дія «бойового імунітету», оскільки від зміни кількості осіб, щодо яких здійснюється правомірне застосування засобів стримування, сутність діяння не змінюється. Тому в зазначеній нормі відповідне положення доцільно викласти у наступному вигляді: «...проти особи, яка здійснює збройну агресію проти України...».

На нашу думку, пропоновані законодавчі зміни до ст. 43-1 КК сприятимуть покращенню правового захисту осіб, які здійснюють відсіч та стримування збройної агресії російської федерації або агресії іншої будь-якої країни, оскільки будуть забезпечувати їхній бойовий імунітет.

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану : Закон України від 15.03.2022. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2124-20#n5>.

2. Хашев В. Г. Окремі аспекти звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з виконанням обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України. *Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 20 квіт. 2022 р.). Київ ; Львів ; Дніпро, 2022. С. 49–50.

3. Конституція України від 28.06.1996. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.

4. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

УДК 343.722

DOI: 10.31733/15-03-2024/1/563-564

Тетяна БОРИСЕНКО

ад'юнкт кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ПРОДАЖ ТОВАРІВ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ: НЕГАТИВНІ НАСЛІДКИ ДЛЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Відповідно до частини 1 статті 1 Закону України «Про національну безпеку України» національна безпека України – це захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз [1].

В умовах сьогодення наймовірною складно захищати наш суверенітет, територіальну цілісність та конституційний лад, так як в Україні діє воєнний стан [2].

Наші військові, прикордонники, поліцейські кожного дня ризикують своїм здоров'ям та життям, захищаючи рідну землю від російської навали. Чималих зусиль докладають і наші рятувальники, рятуючи життя людей, які страждають від постійних обстрілів. Не стоять осторонь і волонтери, які доставляють з Європи та інших країн вантажі з товарами (предметами) гуманітарної допомоги (продукти харчування, одяг, медикаменти, засоби індивідуального захисту, транспортні засоби та ін.). Така допомога підтримує національну безпеку України в умовах воєнного стану.

На жаль, одні допомагають, а інші роблять все, щоб наша країна програтя цю війну. Такі люди замість того, щоб допомагати іншим, наживаються на людському горі, задовольняючи власні потреби.

В Україні поширеними є випадки крадіжок товарів (предметів) гуманітарної допомоги. За такі дії передбачена кримінальна відповідальність за ст. 201-2 Кримінального кодексу України (далі – КК України) «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». І так як в Україні наразі діє воєнний стан, то такі дії на практиці кваліфікуються за ч. 3 ст. 201-2 КК України.

Відповідно до ч. 3 ст. 201-2 КК України дії, передбачені частиною першою або другою цієї статті, вчинені організованою групою або в особливо великому розмірі, або під час надзвичайного або воєнного стану, -

караються позбавленням волі на строк від п'яти до семи років з позбавленням права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до трьох років та з конфіскацією майна.

Згадана стаття передбачає вчинення таких дій, як: продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, безоплатної допомоги або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, з метою отримання